

Småordsadverbialer som løst fundament

Jan Heegård Petersen

Abstract

This paper presents an analysis of a group of mono-lexemic adverbials in the syntactic position ‘loose foundation field’ (*løst fundament*, LF), or ‘Extra-left position’, as in *som sagt så kan man ændre sin tale* ‘as said, (then) you can change your way of speaking’. The paper shows that this construction is common in spoken Danish and that certain types of adverbials are more likely to occur as LF rather than as the initial constituent of the sentence core. The results are discussed considering other studies of comparable analyses of the similar *så* construction in Swedish.

Nøgleord

ekstraposition til venstre, sætningsskema, sætningsadverbial, konnektoradverbial, holdningsadverbial

1. Introduktion

I denne artikel undersøger jeg hvad jeg i mangel på bedre paraplyterm har kaldt småordsadverbialer i den syntaktiske funktion løst fundament (LF), også kendt som ‘ekstraposition til venstre’. Småordsadverbialer omfatter i denne tilgang enkeltordsadverbialer eller leksikaliserede flerordsadverbialer som fx *faktisk*, *derfor*, *som sagt*, *ærligt talt*, *heldigvis* m.fl., og de optræder som LF som i (1)-(4):¹

- (1) **faktisk # så** glæder jeg mig til at høre dem på Roskilde (AOE)

1 Transskriptionsnøgle: ”#” = kort pause, bindestreg, fx *bindestr-*, = selvfølgelig. Initialer i parentes angiver taler.

- (2) **derfor så** holdt jeg så holdt jeg også op med at se fodbold (CTM)
- (3) **som sagt så** kan man ændre sin talemåde alt efter hvor man altså er arbejdsmæssigt (AFL)
- (4) **ærligt talt så s- så** synes jeg at det er rart når at det er betalt (ATU)

Som defineret i denne artikel udgør småordsadverbialerne semantisk set en særdeles heterogen gruppe, men de har dog det til fælles at de hverken udtrykker tid eller sted, indeholder styrelser eller indeholder eller har form som sætninger. De kan som i (1)-(4) optræde uden for sætningens kerne, 'ekstraponeret', som LF, med genoptageren *så* i sætningens kerne som fundament (F) foran det finitte verbum. Eller de kan optræde som F, dvs. uden en genoptager. Eksempler på småordsadverbialer som F ses i (5)-(7), men bemærk at alle eksemplerne i (1)-(4) er grammatisk acceptable uden genoptagende *så*.

- (5) men altså **sprogligt set** blev han ikke drillet (BGO)
- (6) nå men **alternativt** kunne vi gøre det en aften altså enten onsdag (XJA)
- (7) og **dermed** er der mange øh # øh familier der gennem flere slægtled # har # boet i Nyboder (ATR)

Småordsadverbialer som LF har mig bekendt aldrig været genstand for en særskilt analyse i dansk. Formålet med denne artikel er derfor i første omgang at undersøge om adverbialerne også er heterogene mht. om de gerne eller ofte optræder som LF eller snarere som F, om der eventuelt er semantisk definerbare grupper af småordsadverbialer der især optræder som LF eller især ikke optræder som LF. Dette gør jeg ved at afrapportere en kvantitativ undersøgelse af i alt 6.382 forekomster. Først opridser jeg tidligere forskning på dansk grund, og dernæst redegør jeg for undersøgelsens data og metode. Herpå følger den kvantitative analyse, og herefter en diskussion af resultaterne ud fra hypoteserne fremsat i dansk og anden, fortrinsvis svensk forskning.

2. Tidligere forskning

Til trods for den særdeles hyppige brug i almindeligt dansk talesprog (Brøcker m.fl. 2012, Jørgensen 2016, Heegård Petersen 2023, 2025) har LF som syntaktisk konstruktion mig bekendt kun tiltrukket få danskforskeres interesse, og ingen har indtil nu vist særinteresse for småordsadverbialer. Den interesse der har været for LF i almindelighed, har vedrørt hvilke faktorer der betinger en syntaktisk konstruktion med LF over for en uden. Den danske litteratur har peget på to overordnede principper herfor, et princip der vedrører tyngde, og et princip der vedrører informationsstruktur. Tyngdeprincippet kan i henhold til Hansen og Heltoft defineres ved at der søges at undgå en “kompakt sætningskerne” (2011: 1837) således at sætningskernen kun omfatter korte led. (Se også Hamann m.fl. 2011, Brøcker m.fl. 2012, Brøcker 2014 og Heegård Petersen 2023, 2024). Tyngdeprincippet er imidlertid ikke relevant for nærværende undersøgelse idet de længste – og leksikaliserede – småordsadverbialer er blot 3-4 ord lange (fx *i det mindste*, *alt i alt*, *i og for sig*; se også afsnit 3).

Hvad angår princippet om informationsstruktur, den kontekstuelle funktion, nævner Becker-Christensen (2010: 112) at funktionen er at fremhæve “det pågældende led som udgangspunkt for det, der siges, eller som ny information”. Hos samtaleanalytikerne Hamann m.fl. (2010) og Brøcker m.fl. (2012) betones nævnthed i den situationelle kontekst som relevant for om LF er i brug, om det der refereres til, er til stede i den ekstralingvistiske kontekst samtalen udfolder sig i (fx Hamann m.fl. 2010: 174). Småordsadverbialerne kan dog ikke referere til tekstreferenter i traditionel forstand og dermed heller ikke genoptage dem, men nogle af dem kan som konnektorer knytte sig til et forudgående udsagn, fx (2)-(3) og (7)-(8); hermed kan de siges at relatere sig til den situationelle kontekst. Heroverfor har andre småordsadverbialer snarere den sætningsadverbiale funktion at udtrykke afsenders holdning til eller vurdering af det udsagte, fx (1) og (5). Med analysen i afsnit 4 og perspektiveringen i afsnit 5 diskuterer jeg i hvilket omfang disse to funktioner (som konnektor og som sætningsadverbial) korrelerer med adverbialernes forekomst som LF og F.

Adverbialer, herunder småordsadverbialer, som LF har fået en del mere opmærksomhed i svensk, og til dels i tysk og norsk, se fx Meklenborg (2020), de Clercq m.fl. (2023) og Bloom (2024) for oversigter og referencer til adverbialer som LF i germanske sprog. Hos Ekerot (1988: 62-67) finder vi således den observation at genoptageren *så*, der i svensk terminologi kaldes ‘adjunktionellt *så*’, fungerer som en ‘eksplicit grænsemærker’ mel-

lem den initiale konstituent, dvs. LF-adverbialet, og selve sætningskernen. Som grænsemærker har *så* den funktion at markere en distance til “yttrandets centrum”, dvs. verbet (Ekerot 1988: 188), således at indholdet i LF-konstituenten ikke er en essentiel del af den proposition der er bygget op om prædikatet (1988: 215-221). Valensbaserede adverbialer kan if. Ekerot (1992) ikke have *så*-konstruktion, **i Malmö så bor hun*. Frie tids- og stedsadverbialer kan godt optræde med *så*, men gør det ikke specielt hyppigt. Derimod optræder “weak propositionals” som fx indrømmende adverbialer, *trots allt det där*, grund- eller årsagsadverbialer, *av olika skäl*, og omstændighedsadverbialer som *till allmän glädje för* (foruden sætningsformede adverbialer) gerne og ofte med *så*. Men mest tilbøjelig til at optræde med *så* er “speech act adverbials”, fx *förresten, hur som helst, i alla fall, ärligt talat* og *för det första* (Ekerot 1992: 194-196).

Jo mere afhængigt et adverbial er af verbet, jo mindre sandsynlighed er der for at det optræder i en *så*-konstruktion, altså som LF. Og omvendt, jo mindre afhængigt et adverbial er af verbet, jo større sandsynlighed har det for at optræde som LF, med *så* som *gränsmärk*.

Ekerots observationer genfindes i *Svenska Akademiens Grammatik* (SAG), fx: “Till de minst verbnära adverbialen hör de som anger tidsfästning, de som anger i vilket avseende aktionen är giltig och framför allt de adverbial som anger olika slags kausalitet” (SAG 1999: 99). Men også ‘modale sætningsadverbialer’ kan optræde med adjunktionelt *så*, “vanligt om satsadverbialer utgör en hänvisning, en evaluering, eller en kommentar” (SAG 1999: 99), fx *Men onekligen så löser den en del problem* og *Men trivsamt nog så var jag ändå naken*.

Nordström (2010: 55) analyserer “adjunctive *så*” som “a relational predicate that introduces a new point of departure in the discourse” (2010: 55), og som samtidig udtrykker en relation til den følgende proposition. Dette diskursivt nye udgangspunkt kan udtrykkes som et (nyt) synspunkt, *för min del*, bakke en påstand op, *ärligt talat*, genoptage noget forudgående, *hur som helst* ‘under alle omstændigheder’, tilføje en kommentar, *förövrigt*, tilføje en særlig omstændighed, *eftersom ... så*, eller, som det prototypiske eksempel på et nyt udgangspunkt, betingelses-protasis, dvs. *hvis*-sætninger der ekspliciterer de betingelser som den efterfølgende apodosis-proposition er gældende for. Konstruktionen har altså den diskursive funktion at LF-konstituenten kan relatere sig til noget forudgående, hvad der for nominaler formentlig oftest er det gældende. Men først og fremmest markerer *så* at indholdet af denne konstituent er udgangspunktet for den følgende sætning/proposition. Hvad Nordström dog ikke forholder sig til, er betingelserne for hvor-

når *så*-konstruktionen så forekommer, eftersom det ekstraponerede led, udgangspunkt-leddet, “can also be assumed to exist when *så* is left out” (2010: 62). Dvs. betingelserne for hvornår et givent adverbial i sin nye udgangspunkt-funktion optræder med og uden *så*, forbliver uforklarede.

Dette har Sandberg (2003) imidlertid et bud på. Sandberg undersøger fortrinsvis sætningsformede adverbialer og steds- og tidsadverbialer med grænsemærket *så*. *Så* optræder som grænsemærke bl.a. når der forekommer hvad Sandberg kalder ‘informationsoverload’, fx i særligt lange eller komplekse taleture (uafhængigt af om adverbialet er langt eller kort mht. antal ord), eller i ‘adversative sammenhænge’, dvs. i forbindelse med konjunktionerne *men* og *eller* (Sandberg 2003: 24-32).

Litteraturen tilbyder altså forklaringer på adverbialer som LF over for som F der går på adverbialets betydning og type, dets nærhed til verbet og dets rolle som (fremhævet) nyt udgangspunkt. Jeg vender tilbage til disse tilbud i diskussionen i afsnit 5.

3. Data og metode

Den foreliggende analyse er baseret på et datasæt bestående 6.382 eksempler med i alt 59 småordsadverbialer, dvs. adverbialer bestående af ét ord eller af flere, fra forskellige ordklasser, som leksikaliseret enhed. Ordklassemæssigt kan adverbialerne indeholde forskellige kombinationer: *Som sagt* består af en konjunktion og et verbum, *mig bekendt* af et pronomen og et verbum, *i og for sig* af en præposition, konjunktion, præposition og et pronomen. Datasættet har jeg etableret ud fra inventaret i Heegård Petersen (2023), som omfattede 25 småordsadverbialer. Disse blev defineret som adverbialer der ikke var sætningsformede, og som ikke var tids- og stedadverbialer. De 25 adverbialer har jeg til den her foreliggende undersøgelse suppleret med dels synonymer og nærsynonymer som angivet i *Den Danske Ordbog* (DDO), dels ud fra introspektion. Dette resulterede i et bruttoinventar på i alt 88 adverbialer (se appendiks 1).

Disse blev så hver især fremsøgt i LANCHART-korpusset (Gregersen m.fl. 2014). LANCHART-korpusset udgøres af sociolingvistiske interviews udført med informanter fra store dele af landet (men med en hovedvægt af informanter fra København), og både informanternes og interviewernes tale er inkluderet i undersøgelsen. For at få et så homogent datasæt som muligt frasorterede jeg herpå alle eksempler hvor småordsadverbialet er efterfulgt af en adverbial sætning (der sammen med adverbialet optræder som F), (8), eksempler med subjektellipse, (9), alle

eksempler hvor der indgik en styrelse i adverbialet, (10) (for at undgå at leddets længde, tyngde, skulle spille ind), og de blot 11 eksempler med *der* som genoptager, (11).

- (8) **alligevel så** selvom der er den aldersforskel har vi altid holdt sammen ikke (RRI)
- (9) eller hvis du nu mener at # du ligger mellem et og to men **alligevel alligevel # synes** at du har lidt af treeren så kan du så sætte # den her et eller andet sted (XAS)
- (10) **i forhold til mange andre unge mennesker så** har han et pænt sprog (ATR)
- (11) **ellers # der** var jeg forvaltningsofficer altså # øh regnskab og # proviant personelforsyninger (PTK)

Herpå slog jeg visse adverbialer sammen til ét lemma, fx alle adverbialer med *set*, *sprogligt set*, *samlet set* m.fl. til ADV+*set* og *i øvrigt* og *for øvrigt* til *i/for øvrigt*. Denne databehandling har resulteret i i alt 44 lemmaer som analyseres i det følgende.

4. Analyse

De 6.382 forekomster er ikke fordelt ligeligt på de 44 lemmaer. Fx optræder adverbialer som *desuden*, *med andre ord*, *åbenbart*, *muligvis*, *om ikke andet*, *i og for sig* kun en eller to gange, andre optræder mellem 10 og 19 gange, fx *desværre*, *forhåbentlig*, *først og fremmest*, *i virkeligheden*, andre lidt hyppigere igen, fx *tværtimod*, *faktisk*, *umiddelbart*, *omvendt*, *måske*. I den højfrekvente ende har vi *selvfølgelig*, *enten*, *eller også*, *derfor* med det ekstremt frekvente *ellers* som absolut topscorer. Tabellen i appendikset viser lemmaerne med deres hyppighed som henholdsvis LF og F.

Samlet set er fordelingen af småordsadverbialerne som F over for LF 51-49 %. Og igen må vi slå fast: LF *er* et helt almindeligt træk ved den danske grammatik; for småadverbialers vedkommende er det lige så almindeligt som forekomst som F.

Det er ikke sådan at et adverbials hyppighed korrelerer med en forkærlighed for at optræde som LF eller som F. Dette vises med de hyppigste adverbialer i tabel 1.

Forekomster	Lemma	Løst fundament	Fundament	I alt (100 %)
20-50	faktisk	11 (50 %)	11 (50 %)	22
20-50	tværtimod	19 (86,4 %)	3 (13,6 %)	22
20-50	umiddelbart	10 (40 %)	15 (60 %)	25
20-50	egentlig	19 (55,9 %)	15 (44,1 %)	34
20-50	for det første	17 (46 %)	20 (54 %)	37
51-80	omvendt	35 (66 %)	18 (34 %)	53
51-80	måske	1 (1,3 %)	73 (98,7 %)	74
146	til gengæld	51 (34,9 %)	95 (65,2 %)	146
181	alligevel	99 (54,7 %)	82 (45,3 %)	181
257	selvfølgelig	18 (7 %)	239 (93 %)	257
312	enten	91 (29,2 %)	221 (70,8 %)	312
463	eller også	218 (47,1 %)	245 (52,9 %)	463
850	derfor	116 (13,7 %)	734 (86,3 %)	850
3.734	ellers	2.377 (63,7 %)	1.357 (36,3 %)	3734
I alt		3.148 (49,3 %)	3.233 (50,7 %)	6381

Tabel 1: De hyppigste adverbialers fordeling som LF og F.

Det ekstremt frekvente *ellers* optræder som LF 2/3 af gangene, det næstmest frekvente *derfor* optræder kun som LF 13 % af gangene, og *måske* som LF i blot 1 % af gangene. For fx *eller også*, *alligevel*, *for det første* / .., *egentlig* og *faktisk* er fordelingen fifty-fifty. Et ikke specielt hyppigt adverbial som *tværtimod* har en klar præference for at optræde som LF.

I næste analysetrin har jeg inddelt adverbialerne i typer. Typeinddelingen er til dels inspireret af tidligere forskning der bl.a. taler om at nogle adverbialer kan have betydningen ‘bakke en påstand op’, ‘gentage noget forudgående’ m.m. (se afsnit 2). Jeg har dog ikke fundet den tidligere forsknings bud på typer lige overbevisende, bl.a. fordi der ikke gives udtømmende beskrivelser af typerne, men kun nævnes eksempler på dem. Med forbehold for at adverbialernes semantik lader sig farve af konteksten (fx Sandbergs ‘adversative kontekst’), har jeg således forsøgt mig med en *semantisk* typeinddeling. I denne inddeling har jeg ladet mig inspirere af lemmaernes betydning i DDO (hvis lemmatiseret), af hvad der kan siges at være deres tekstlingvistiske funktion som konnektorer (Vagle m.fl. 2002: 161-167), og af adverbialgrupperingen i Heltoft m.fl. (2020: 10, 12-13) og i Hansen & Heltoft (2011: 1033-1038, 1041-1046).

Additiv:	<i>desuden, for det første/andet/tredje, først og fremmest, i/for øvrigt</i>
Additiv-kausativ:	<i>derfor</i>
Adversativ:	<i>alligevel, derimod, i stedet for, ikke desto mindre, modsat, omvendt, til gengæld, tværtimod</i>
Disjunktiv:	<i>alternativt, eller også, enten, eventuelt, i stedet</i>
Sætningsadverbial:	<i>almindeligvis, befolkningsmæssigt set, desværre, dybest set, egentlig, eksempelvis, faktisk, forhåbentlig, formentlig, heldigvis, i og for sig, i realiteten, i virkeligheden, mig bekendt, muligvis, mærkværdigvis, måske, naturligvis, normalvis, praktisk set, rent faktisk, sandsynligvis, sjovt nok, selvfølgelig, sprogligt set, tilfældigvis, umiddelbart, utroligt nok, ærligt talt, åbenbart</i>
Sammenfattende:	<i>alt i alt, dermed, i hvert/al fald, med andre ord, om ikke andet, samlet set, som sagt</i>

Tabel 2: Semantisk inddeling af adverbialerne.

Som additive adverbialer regner jeg de adverbialer der har som funktion blot at tilføje ekstra information (12). Af disse får *derfor* sin egen kategori idet adverbialet indikerer en årsag-følge-relation, (13). Adversative adverbialer introducerer modsætningsfyldt information, (14), disjunktive adverbialer angiver alternativ information, (15), sætningsadverbialer indikerer talers holdning til det udsagte, (16), og sammenfatteradverbialer tilføjer som de additive ekstra information, men opsummerer samtidig det forudgående, (17).

- (12) og **i øvrigt** kunne han jo også godt lide at brodere (ASA)
- (13) **derfor** er det er det hårdere at være kvinde og og baske igennem der slå igennem (FDA)
- (14) i år har vi jo så kun tre fester på et år men [...] **til gengæld** har vi fredagscafe hver anden fredag (ENG)
- (15) og så tog vi en tur der hedder # Hamborg # Bremen Rotterdam # øh **eller også** var # det R- # Hamborg Rotterdam Bremen det er også lige meget (PRB)
- (16) **selvfølgelig** skal hun være med til at støvsuge (CEL)
- (17) der har hun virkelig været nærværende og # og givet mig mange ting # og mange timer så **alt i alt så** synes jeg alligevel jeg har haft en meget god opvækst (COL)

Ellers kan have både en additiv funktion og en adversativ funktion (jf. DDO, *ellers*, bet. 1 og 3), og formentlig funktioner hvor man ikke så ligetil kan skelne. Det har ikke været muligt i denne omgang at gå alle 3.734 *ellers*-eksempler igennem, derfor er *ellers* ikke inkluderet i denne del af analysen. Tabel 3 viser fordelingen af adverbialtyperne som LF og F.

	Løst Fundament	Fundament	I alt (100 %)
Adversativ	220 (51 %)	211 (49 %)	431
Sammenfattende	18 (49 %)	19 (51 %)	37
Disjunktiv	312 (40 %)	468 (60 %)	780
Additiv	22 (39 %)	35 (61 %)	57
Sætningsadverbial	83 (17 %)	409 (83 %)	492
I alt	655 (36 %)	1.142 (64 %)	1.797

Tabel 3: Fordeling af adverbialtyper som Løst Fundament og som Fundament (ekskl. *ellers* og typen *additiv-kausativ*, der kun består af *derfor*).

Parvis signifikanstest: Adversativ vs. sammenfattende, $p = 0,4$; adversativ vs. disjunktiv, $p < 0,001$; sammenfattende vs. additiv, $p = 0,6$; adversativ vs. additiv, $p = 0,0859$; additiv vs. sætningsadverbial, $p < 0,0001$.

Tabellen viser at sætningsadverbialer har relativt lidt tilbøjelighed til at optræde som LF. Adversative og sammenfattende adverbialer optræder nærmest lige gerne som LF og F. De disjunktive og additive adverbialer indtager heroverfor en mellemposition. Der er ingen af typerne der overvejende optræder som LF.

Der er klar statistisk signifikant forskel mellem adversative og disjunktive adverbialer ($p = 0,0001$) (og dermed de typer der har større sandsynlighed for at optræde som F) og mellem additive adverbialer (og de øvrige typer der har mindre sandsynlighed for at optræde som F) og sætningsadverbialer. De stiplede linjer i tabel 3 viser de adverbialtyper som er statistisk signifikant forskellige.

En foreløbig konklusion peger således på at adverbialtype generelt set er en faktor for distributionen som LF og F. Men distributionen i datasættet peger på at der kan være andre medvirkende forhold, fx er der store lemmaspecifikke forskelle inden for typerne, som vist med tabel 4.

Type	Lemma	Løst Fundament	Fundament	I alt (100 %)
Additiv	for det første	17 (46 %)	20 (54 %)	37
	først og fremmest + i/for øvrigt	4 (25 %)	15 (75 %)	19
Adversativ	omvendt	35 (66 %)	18 (34 %)	53
	alligevel	99 (55 %)	82 (45 %)	181
	til gengæld	53 (35 %)	100 (65 %)	153
Disjunktiv	eller også	220 (45 %)	246 (55 %)	466
	enten	91 (29 %)	221 (71 %)	312
Sætnings- adverbial	egentlig	19 (56 %)	15 (44 %)	34
	faktisk	11 (67 %)	11 (33 %)	22
	umiddelbart	10 (40 %)	15 (60 %)	25
	selvfølgelig	18 (7 %)	240 (93 %)	258
	måske	1 (1 %)	73 (99 %)	74
	i virkeligheden	0 (0 %)	17 (100 %)	17
Sammen- fattende	ADV+set, med andre ord, om ikke andet, som sagt	11 (85 %)	2 (15 %)	13
	alt i alt, i hvert/ al fald	5 (42 %)	7 (58 %)	12
	dermed	2 (12 %)	14 (88 %)	16

Tabel 4: Adverbialtyper med visse medlemmers hyppighed.

For hver af typerne i tabel 4 er eksemplerne ordnet således at de adverbialer der oftest optræder som LF, er placeret øverst, og nederst de adverbialer der oftest optræder som F. Det fremgår tydeligt at adverbialtyperne ikke er homogene, når vi inddrager de lemmaspecifikke tendenser. Dette åbner for at den også diskursive kontekst spiller en rolle.

En sådan diskursiv kontekst nævnt i litteraturen er ‘adversativ kontekst’, jf. Sandberg (2003: 24-32), der finder at adjunktionelt *så* (på svensk) oftere optræder i adversative sammenhænge. Denne observation har støtte i datasættet. For alle forekomster af adverbialerne har jeg annoteret om LF og F forudgå af konjunktionerne *men* og *eller* og af interjektionen *jamen* når disse udtrykker adversativitet. Resultatet fremgår af tabel 5.

	Løst fundament	Fundament	I alt (100 %)
Adversativ kontekst	48 (19 %)	199 (81 %)	247
Ikke adversativ kontekst	503 (26 %)	1.466 (74 %)	1.969
I alt	551 (25 %)	1.665 (75 %)	2.216

Tabel 5: Distribution i henhold til adversativ kontekst, ekskl. ellers og adversative adverbialer.
 Chi-i-anden-test: $p < 0,024$.

Tabellen viser at der kun er en lille procentvis forskel på om adversativ kontekst korrelerer med optræden som LF over for F eller ej, men forskellen er signifikant. Sammenholdt med at adversative adverbialer har en præference for at optræde som LF, jf. tabel 2 og Ekerot (1992), kan vi altså konkludere at adversativitet spiller en rolle for om vi har LF eller ej, uafhængigt af adverbialtype. Men ligesom adverbialtype ikke er entydigt afgørende, er adversativitet heller ikke. Eksempel (6) ovenfor viser adversativ kontekst uden LF, og (1)-(4) viser LF i ikkeadversativ kontekst (som defineret i denne undersøgelse).

Samlet set har vi således en situation hvor vi kan pege på visse overordnede principper, nemlig adverbialtype og adversativ kontekst som vigtige faktorer for LF, men hvor egenskaber ved det enkelte lemma og/eller de enkelte brugssituationer kan spille ind. I næste afsnit perspektiverer jeg dette tilsyneladende modstridende resultat med observationerne i litteraturen resumeret i afsnit 2.

5. **Konkluderende perspektivering**

Undersøgelsen har først og fremmest underbygget observationen hos Heegård Petersen (2023) at LF med småordsadverbialer som defineret her er ganske almindeligt i dansk talesprog, som udmøntet i interview. Uden at vi dog nærmer os de ekstreme frekvenstal for adverbielle sætninger som LF på 90-95 %, er LF for denne type led altså ikke på nogen måde et perifert syntaktisk fænomen i dansk. Dette i sig selv kalder på nærmere undersøgelser af andre (talesprogs)genrer end den her undersøgte, relativt formelle interviewgenre, og på at der lægges større vægt på LF som syntaktisk konstruktion i grammatiske håndbøger for almindelig dansk sprogbrug.

Den kvantitative undersøgelse flugter med hvad der er fremhævet som gældende for svensk, uden at jeg dog har været i stand til at undersøge alle forekomsterne i detaljer (jf. fravalget af *ellers* i tabel 3) eller har undersøgt alle faktorer nævnt i den svenske litteratur. Først og fremmest viser adverbialtype, som defineret i denne undersøgelse, sig at være vigtig idet

sætningsadverbialer med blot 17 % forekomster som LF (jf. tabel 3) har klart mindre tendens til at optræde som LF og forekommer i stedet for som F. Et sætningsadverbial er ifølge Heltoft m.fl. (2020: 13) et adverbial der “lægger sig til en sætnings beskrivende indhold og angiver afsenderens kommentar hertil”, denne være sig en holdning eller vurdering. Dette knytter, mener jeg, adverbialet tættere på prædikatet end fx ‘blot’ sammenfattende adverbialer *alt i alt (så) ... , som sagt (så) ...* m.fl., og jeg ser det som en afspejling af Ekerots (1988, 1992) og SAG’s princip om afhængighed af prædikatet som en faktor; jo mere et adverbial er afhængigt af prædikatet, jo større er der en tendens til at det ikke forekommer som LF.

Over for sætningsadverbialerne står de adverbialtyper der i mere eller mindre grad lægger sig til et forudgående indhold: de sammenfattende adverbialer, ikke mindst, men også de adversative og de disjunktive adverbialer. Disse tre adverbialtyper har en betydning der er impliceret i et forudgående udsagn, jf. tabel 3 og (22): *Som sagt* forudsætter at der er sagt noget, *tværtimod* giver kun mening hvis der forudgår et udsagn der kan modsiges, *eller også* giver et alternativ til noget allerede nævnt osv. Man kunne her tale om ‘semantisk vægt’: Det at sådanne adverbialer indkapsler forudgående udsagn, gør deres semantiske indhold tungere. Herved er der en indholdsmæssig parallelitet til det leksikalsk fokuserede tyngdeprincip (jf. referencer i afsnit 2). Nordströms (2019) princip om ‘nyt udgangspunkt’ synes også velegnet til at forklare disse typers større tendens til at optræde som LF. Idet adverbialerne på forskellig måde indkapsler noget forudgående som en forudsætning for et efterfølgende udsagn, forekommer det intuitivt rigtigt at markere en form for indholdsmæssig grænse. Genoptagende *så* fungerer hermed som en art propositionel grænsemærker, en funktion der i øvrigt og tilsyneladende er så godt som gennemført i faktisk (tale)sprogbrug ved visse adverbielle sætninger på svensk og dansk, fx *hvis-* og *selvom-*sætninger (Sandberg 2003, Heegård Petersen 2023).

Både Sandberg (2003) og denne undersøgelse peger på at adversativitet gerne giver anledning til grænsemærkning. For det første i kraft af at de adversative adverbialer lige gerne optræder som LF og F (tabel 3). For det andet fordi adversativ kontekst kan bevirke at de andre adverbialtyper i højere grad optræder som LF (tabel 5). Dette er en faktor der bør indgå i fremtidige undersøgelser, om end den kan være svær at måle idet indholdsmæssig modsætning kan opstå per implikatur uden at være eksplicit kodet i form af fx turindledende *men* og *jamen*.

Det er et vigtigt resultat i denne undersøgelse at det enkelte adverbial

så at sige kan have sit eget liv, dvs. en distribution der ikke følger eller måske ligefrem er i modstrid med den generelle tendens for typerne (tabel 4). Prototypisk sammenfattende *alt i alt* og prototypisk adversativt *til gengæld* kan optræde som F, se (17) og (14), og klare sætningsadverbialer kan optræde som LF, se (1) og (4). Ligeledes kan en ret stor mængde adverbialer, dog især sætningsadverbialer, optræde i adversative kontekster uden et genoptagende *så*, fx de disjunktive i (18)-(19) og de additive i (20)-(21):

- (18) men **enten** var det to eller tre timer vi skulle stå ude # og holde vagt foran Amalienborg ikk (KUU)
- (19) men **alternativt** kunne vi gøre det en aften (XJA)
- (20) men øh no- altså **for det første** hører jeg Godmorgen P3 inden jeg tager i skole det synes jeg er rigtig fedt at høre (ENG)
- (21) men **i øvrigt** har jeg snakket med ham mange gange (DLA)

Der må altså være andre, diskursive eller situationelle faktorer på spil end dem jeg har berørt og påvist i denne undersøgelse. Det er nærliggende at pege på idiolektale præferencer eller måske sociolingvistiske faktorer, og LANCHART-korpussets sammensætning giver faktisk mulighed for fremtidige undersøgelser i denne retning. Men andre sproglige faktorer melder sig på banen til kommende undersøgelser. Et af dem kunne man kalde adverbialets ‘konnektorpotentiale’.² Nogle af sætningsadverbialerne har således en kraftigere relation til noget forudgående end andre og kan dermed siges at være mere forbindende. Fx *faktisk*, som indikerer at noget er gældende “evt. i modsætning til hvad man skulle forvente” i forhold til det tidligere nævnte (DDO, *faktisk*, bet. 1b), og som har en fifty-fifty-fordeling mellem LF og F (tabel 4). Omvendt relaterer et adverbial som *måske* sig udelukkende til den efterfølgende proposition og er derfor placeret syntaktisk tættere på propositionen (73 eksempler som F og 1 som LF).

Ekerot (1988: 119) peger på en anden faktor, nemlig muligheden for at konstruere et udsagn med et ‘kommunikativt adverbial’ over for et ‘propositionelt adverbial’. Sammenlign (22) og (23).

² Tak til Kasper Boye for denne perspektivering.

- (22) **För dom som inte känner meg så** heter jag Lars-Johan Ekerot
(Ekerot 1988: 119)
- (23) **För dom som inte känner meg** heter jag Lars-Johan Ekerot
(Eget eksempel)

I (22), med *så*, fungerer adverbialet *För dom som inte känner mej* ifølge Ekerot som en kommentar til kommunikationen. I (23) er samme adverbial propositionelt idet det kodes (i F og uden *så*) som en konstituent, et slags hensynsled, i sætningen, med den mulige implikatur *men for dem som kender mig, hedder jeg Lasse*.³ Denne kodning er ikke til stede i (22), hvorfor adverbialet snarere fortolkes som en kommentar til ytringen, altså “kommunikativt” (Ekerot 1988: 119). Kommentaren kommunikerer at denne information er til dem som ikke kender afsenderen.

Overfører vi denne udlægning til sætninger med et sætningsadverbial som *henholdsvis* som LF og F, og sammenligner vi det med betydningen angivet i DDO, får vi en læsning af *heldigvis* i (24) i stil med *til fordel for mig er jeg i den situation at jeg kan berette at ...*. Heroverfor lægger *heldigvis* sig i (25) snarere til prædikatet med tolkningen af en art hensynsled *til held for mig starter sæsonen ...*.

- (24) **heldigvis så** er jeg ikke sådan en meget genert indelukket person
så jeg jeg øh har det nok med at jeg vil jo- jkke lidt ind i folk med træsko på (BES)
- (25) jeg skal til Herfølge og # genoptræne # så må jeg spille engang i april måned igen # **heldigvis** starter sæsonen også først der så man går ikke glip af noget (DDG)

Den syntaktiske valgmulighed LF eller F (med *så*) kan således ifølge Ekerot situationsafhængigt bruges til at konstruere et adverbial som kommunikativt eller propositionelt. Men ikke alle adverbialer lader sig lige indlysende forklare med modsætningen kommunikativ vs. propositionel. Ifølge DDO bruges *faktisk* “for at bekræfte, understrege eller indrømme at noget bestemt er gældende, evt. i modsætning til hvad man skulle forvente” (DDO, *faktisk*, adv.), altså *eventuelt* med adversativitet involveret. Det adversative

3 Denne fortolkning har nærværende forfatter fået bekræftet mundtligt af svensktalende kolleger.

er til stede i A's (interviewerens) tredje replik i (26). B tror at der ikke er optagelser der bekræfter at B (informanten) kan tale sønderjysk. Denne opfattelse er i uoverensstemmelse med virkeligheden, og det er denne uoverensstemmelse der er udtrykt med adversativt *faktisk* som LF.

- (26) A: ville du kunne snakke sønderjysk nu hvis jeg snakkede sønderjysk til dig eller er det
 B: ja det tror jeg godt jeg ville skal jeg prøve
 A: ja det kan du godt da
 B: jeg kan da prøve og se om jeg kan snakke altså så
 A: **faktisk så** har vi også nogle gamle optagelser med dig hvor du snakker med en der snakker sønderjysk til dig
 B: snakker jeg så sønderjysk tilbage eller hvad

Denne adversativitet er ikke til stede i (27), hvor der ikke er noget i talerens replik der skulle give modtageren et klart indtryk af at der er en etableret kontakt; *faktisk* fungerer i dette eksempel blot som understregende eller bekræftende.

- (27) Lone bor da i Aabenraa så indimellem støder jeg da på hende og sådan noget der har lige været gymnastikopvisning i weekenden i Aabenraa så nej der mødte jeg hende ikke men sidste år stødte jeg på hende til gymnastikopvisningen [...] men **faktisk** har jeg ikke noget kontakt (AJH)

Konstruktionerne med *så* i (24) og (26) har altså det tilfælles at de lægger en pragmatisk fortolkningsramme ind over den traditionelle sætningsadverbielle. LF's funktion ved adverbialerne er således ikke at sørge for at sprogbrugeren kan undgå en "kompakt sætningskerne" (Hansen & Heltoft 2011: 1837), men heller ikke at introducere "ny information" (Becker-Christensen 2010: 112) eller at relatere sig til 'nævnthed i den situationelle kontekst' (Hamann m.fl. 2010 og Brøcker m.fl. 2012).

Det må være op til fremtidige, mere kvalitativt orienterede undersøgelser at afgøre om den pragmatiske eller 'kommunikative' funktion som foreslået her generelt kan siges at være gældende for LF-konstruktionerne med *så* som genoptager, og om det så på den baggrund er mest passende at kalde *så* for en grænsemærker eller mærker for 'new point of departure'.

Om forfatteren

Jan Heegård Petersen, ph.d., lektor i dansk sprog ved Institut for Nordiske Studier og Sprogvidenskab, Københavns Universitet.

Tak

Tak til Kasper Boye, Christian Becker-Christensen, fagfællen, redaktionen og deltagerne ved Grammatiknetværksmødet 2024 for kommentarer til tidligere versioner af det her fremlagte arbejde.

Litteratur

- Becker-Christensen, Christian (2010): *Dansk syntaks. Indføring i dansk sætningsgrammatik og sætningsanalyse*. Frederiksberg: Samfundslitteratur.
- Bloom, Barthe (2024): Integration, resumption, and juxtaposition: The relation between Early New High German preposed adverbial clauses and their host. *Glossa: A Journal of General Linguistics* 9(1), 1-42. <https://doi.org/10.16995/glossa.16353>
- Brøcker, Magnus G.T. Hamann, Maria Jørgensen, Simon Biering Lange, Nicolas H. Mikkelsen & Jakob Steensig (2012): Samtalesprogets grammatik. Fire fænomener og nogle metodiske overvejelser. *NyS, Nydanske Sprogstudier* 42, 10-40. <https://doi.org/10.7146/nys.v42i42.13672>.
- Brøcker, Karen (2014): Tunge led i forfelt og ekstraposition - et fænomen i dansk talesprogs-grammatik. *Skrifter om Samtalegrammatik* 1(2). https://samtalegrammatik.au.dk/fileadmin/samtalegrammatik/sos/1/Broecker_2014_Tunge_led_i_forfelt_og_ekstraposition.pdf.
- de Clercq, Karen, Liliane Haegeman, Terje Lohndal & Christine Møhlenborg (red.). *Adverbial Resumption in Verb Second Languages* (Oxford Studies in Comparative Syntax). Oxford: Oxford University Press.
- Den Danske Ordbog* (DDO). ordnet.dk/ddo.
- Ekerot, Lars-Johan (1988): *Så-konstruktionen i svenskan*. Lund: Lund Universitet.
- Ekerot, Lars-Johan (1992): The Swedish *så*-construction in a functional and contrastive perspective. I: *The Nordic Languages and Modern Linguistics* 7, vol. 1. Jonna Luis-Jensen & Jóhan Hendrik Winther Poulsen (red.). Tórshavn: Føroya Fróðskaparfelag, 191-203.
- Gregersen, Frans, Marie Maegaard & Nicolai Pharao (2014): The LAN-CHART corpus. Jacques Durand, Ulrike Gut & Gjert Kristoffersen (red.), *The Oxford handbook of corpus phonology*. Oxford: Oxford University Press.

- Hamann, Magnus G.T., Simon Biering Lange & Karen Kiil Brøcker (2011): Tunge led i forfæltet og ekstraposition – et fænomen i dansk talesprogsgrammatik. Inger Schonderbeek Hansen & Peter Widell (red.), *13. Møde om Udforskning af Dansk Sprog: Aarhus Universitet 14.-15. oktober 2010*. Aarhus: Nordisk Institut, Aarhus Universitet, 171-177.
- Hansen, Erik & Lars Heltoft (2011): *Grammatik over det danske sprog Bind 1-3*. København: Det Danske Sprog- og Litteraturselskab.
- Heegård Petersen, Jan (2023): En kvantitativ-distributionel syntaktisk analyse af ekstraposition til venstre. *Ny forskning i grammatik* 1(30). 201-218. 10.7146/nfg.v1i30.137961.
- Heegård Petersen, Jan (2024): *Folk de bliver jo dummere jo mere de får at drikke - Om nominaler som løst fundament*. *Danske Talesprog* 23-24, 15-44.
- Heegård Petersen, Jan (2025): Adverbials in Extra-left position in spoken Danish. *Folia Linguistica (Special issue: Left and right peripheries in discourse)*, Matthias Klumm & Augustin Speyer (red.), 10.1515/flin-2025-2011.
- Heltoft, Lars, Eva Skafte Jensen, Ida Elisabeth Mørch & Jørgen Schack (2020): *Grammatiske termer* (Dansk Sprognævns skrifter 50). Børgense: Dansk Sprognævn.
- Jørgensen, Henrik (2016): Doubling left syntactic positions in Danish. Sten Vikner, Henrik Jørgensen & Elly van Gelderen (red.), *Let Us Have Articles betwixt Us: Papers in Historical and Comparative Linguistics in Honour of Johanna L. Wood*. Aarhus: Afdeling for Engelsk, Institut for Kommunikation og Æstetik, Aarhus Universitet, 281-298.
- Meklenborg, Christine (2020): Adverbial resumptive particles and Verb Second. Sam Wolfe & Rebecca Woods (red.), *Rethinking Verb Second*. Oxford: Oxford University Press, 90-125. 10.1093/oso/9780198844303.003.0005
- Nordström, Jackie (2010): The Swedish *så*-construction, a new point of departure. *Working Papers in Scandinavian Syntax* 85. 37-63.
- Sandberg, Martin (2003): *Gränsmarkörerna så, då och ø i gymnastisters tal- och skriftspråk. Kvantitativa och funktionella aspekter på adjunktionella så/platshållar-så* (Meddelanden från Institutionen för svenska språket 46). Göteborg: Institutionen för svenska språket.
- Svenska Akademiens Grammatik* (SAG) (1999): Ulf Teleman, Staffan Hellberg & Erik Andersson. Stockholm: Nordstedts og Svenska Akademien.
- Vagle, Wenche, Margareth Sandvik & Jan Svennevig (2002): *Tekst og kontekst - En innføring i tekstlingvistik og pragmatikk*. Oslo: J.W. Cappelens Forlag.

Appendiks: Oversigt over lemmatiserede adverbialers forekomst som henholdsvis Løst Fundament og Fundament

Lemma	Løst Fundament	Fundament	I alt (100 %)
ADV+nok	1 (33,3 %)	2 (66,7 %)	3
ADV+set	3 (50 %)	3 (50 %)	6
ADV+talt	2 (100 %)	0 (0 %)	2
ADV-vis	7 (70 %)	3 (30 %)	10
alligevel	99 (54,7 %)	82 (45,3 %)	181
alt i alt	3 (60 %)	2 (40 %)	5
alternativt	2 (66,7 %)	1 (33,3 %)	3
derfor	116 (13,7 %)	734 (86,3 %)	850
derimod	2 (25 %)	6 (75 %)	8
dermed	2 (16,7 %)	10 (83,3 %)	12
desuden	1 (100 %)	0 (0 %)	1
desværre	2 (20 %)	8 (80 %)	10
egentlig	19 (55,9 %)	15 (44,1 %)	34
eller også	218 (47,1 %)	245 (52,9 %)	463
ellers	2.377 (63,7 %)	1.357 (36,3 %)	3.734
enten	91 (29,2 %)	221 (70,8 %)	312
eventuelt	0 (0 %)	1 (100 %)	1
faktisk	11 (50 %)	11 (50 %)	22
for det første	17 (46 %)	20 (54 %)	37
forhåbentlig	2 (20 %)	8 (80 %)	10
formentlig	0 (%)	2 (100 %)	2
først og fremmest	2 (20 %)	8 (80 %)	10
heldigvis	3 (33,3 %)	6 (66,7 %)	9
i hvert+al fald	2 (28,6 %)	5 (71,4 %)	7
i og for sig	0 (0 %)	2 (100 %)	2
i realiteten	0 (%)	1 (100 %)	1
i stedet for	2 (100 %)	0 (0 %)	2

Lemma	Løst Fundament	Fundament	I alt (100 %)
i virkeligheden	0 (0 %)	17 (100 %)	17
i+for øvrigt	2 (22,2 %)	7 (77,8 %)	9
ikke desto mindre	5 (83,3 %)	1 (16,7 %)	6
med andre ord	1 (100 %)	0 (0 %)	1
mig bekendt	1 (33,3 %)	2 (66,7 %)	3
modsat	8 (57,1 %)	6 (42,9 %)	14
muligvis	0 (0 %)	1 (100 %)	1
måske	1 (1,3 %)	73 (98,7 %)	74
om ikke andet	2 (100 %)	0 (0 %)	2
omvendt	35 (66 %)	18 (34 %)	53
rent faktisk	3 (75 %)	1 (25 %)	4
selvfølgelig	18 (7 %)	239 (93 %)	257
som sagt	7 (77,8 %)	2 (22,23 %)	9
til gengæld	51 (34,9 %)	95 (65,2 %)	146
tværtimod	19 (86,4 %)	3 (13,6 %)	22
umiddelbart	10 (40 %)	15 (60 %)	25
åbenbart	1 (100 %)	0 (0 %)	1
I alt	3.148 (49,3 %)	3.233 (50,7 %)	6.381